DIE BEGINSEL: EENHEID EN DIFFERENSIASIE*

(GEADSTRUEER T.O.V. WYSBEGEERTE EN WETENSKAPSLEER)

A. *Terminologiese (resp. begrips-) presisering.*

Omdat die terme van die opskrif meersinnig is, word hulle gepresiseer ooreenkomstig die betekenisse wat met hierdie voordrag aan hulle geheg word.

1. *Wat is a. Wetenskap en b. Wysbegeerte?* (Vgl. bl. 113—150).

a. *Wetenskap* vind sy oorsprong in voorwetenskaplike (wo. lewens- en wêreldbeskoulike) kennis. Voorwetenskaplike kennis is in ons ‚alledaagse' (resp. ‚naïewe') ‚ervaring' sónder besonder aksent met ons hele ‚lewe' vervleg. Daarenteen is wetenskap i. kennis wat as sodanig opsetlik in die brandpunt van belangstelling gestel is; ii. wat soveel moontlik geverifieer (begrond en bewys) is; iii. wat (deur samehange bloot te lê, deur verstaan en verklaar) soveel moontlik sistematies uitgebou is; en iv. vir die vorming waarvan soveel moontlik tegniese metodes gebruik is.

Wetenskap kan ingedeel word in i. Teologie (met Ouranologie en Angelologie), ii. Wysbegeerte en iii. die Vakwetenskappe.

b. *Wysbegeerte* is die wetenskap wat die kosmos (die ‚aards' geskape heelal, wo. stof, plant, dier en mens; natuur, kultuur en godsdiens) tot veld van ondersoek het. Wysbegeerte ondersoek die kosmos in sy totaliteit en in sy radikale verskeidenheid, en gaan na hoe die radikale verskeidenheid in die totaliteit van die kosmos vervleg is, asook wat die plek bv. van 'n originêre indentiteit (bv. die mens) in die kosmiese totaliteit is.

Vir die vorming van sy grondideë (bv. dat die kosmos 'n skepping van God is en dat die wetsorde van die kosmos sy oorsprong in God vind) is die wysgeer as gelowige persoon aangewys op die openbaring van God in Sy Woord; maar is hy as wetenskaplike wat van die betrokke skrifwaarhede wetenskaplike gebruik wil maak, aangewys op die medewerking van die teoloog. Met sy ondersoek van die fundamentele verskeidenheid in die kosmos is die Wysbegeerte op die medewerking van die vakwetenskappe aangewys, veral wat hul grondbegrippe en hul algemene resultate betref.

---

* Bladsyverwysings is na my „*Beginsels en Metodes in die Wetenskap*" (Pro Rege).

2. *Wat beteken a. differensiasie en b. eenheid?*

Sowel die term (resp. begrip) ‚differensiasie' as die term (resp. begrip) ‚eenheid' het verskillende betekenisse. Ons onderskei hiervan vir elk net die onderskeie fundamentele betekenisse wat vir hierdie voordrag van belang is.

Verder bedoel ons hierdie terme nie in abstrakte sin (in abstracto) nie. So verstaan ons bv. onder ‚veelheid' die ‚konkrete veelheid van dinge'.

a. *Die vier fundamentele betekenisse van ‚differensiasie'.*

Onder ‚differensiasie' verstaan ons die ‚dinge' soos hulle uiteen is en/of verskil.

i. *Differensiasie as ‚blote veelheid'.*

Ons ontwaar rondom ons baie dinge (bv. kleure, plante, stoele, tale, huwelike, ens.). As ons van hulle onderlinge (bv. kwalitatiewe en strukturele) verskille afsien, is ons net 'n blote veelheid van ‚dinge' gegee. Differensiasie word hier in kwantitatiewe sin bedoel. Vir ons Wysbegeerte is veral van belang die vraag of die vele ‚dinge' met die verloop van tyd uit een ‚ding' ontstaan het en of daar van die begin van die skepping af 'n veelheid van ‚dinge' bestaan het (resp. geskape is).

ii. *Differensiasie as ‚relatiewe en radikale verskeidenheid'.* (Vgl. bl. 159—164).

Een ding is ‚anders' as 'n ander ding. So is bv. geluid iets anders as temperatuur, 'n woord iets anders as 'n driehoek, kuns iets anders as sedelikheid en 'n dier iets anders as 'n ster. Wanneer ons by die veelheid van ‚dinge' ook let op hul respektiewe ándersheid, vorm ons die begrip van ‚verskeidenheid' van ‚dinge'. Vir ons Wysbegeerte is die onderskeid van ‚relatiewe' en ‚radikale' verskeidenheid van besondere betekenis. 'n Relatiewe verskeidenheid is onderling herleibaar of het met die verloop van tyd ontstaan (soos bv. die verskeidenheid van roossoorte of hoenderrasse). 'n Radikale (of wortel-) verskeidenheid is daarenteen fundamenteel (resp. originêr), is m.a.w. onderling onherleibaar en waarvan die een ‚ding' nie in terme van 'n ander ‚ding' verstaanbaar is nie (soos bv. die onderskeid van mens en dier, van 'n lewende organisme en fisies-chemiese stof, van ruimte en getal, van kuns en sedelikheid of van doel en effektiewe oorsaak). Dit is veral die taak van die Wysbegeerte om hierdie radikale verskeidenheid in die kosmos bloot te lê en te ondersoek.

iii. *Differensiasie as ‚verskeurdheid'.*

As ons die ‚dinge' rondom ons ontwaar, bemerk ons ook dat die een ‚ding' 'n ander ‚ding' teëwerk, dat tussen hulle 'n ‚stryd' bestaan. Hierdeur word ons oog gerig op die werking van kwaad en sonde. Voorbeelde van hierdie differensiasie as verskeurdheid is bv. die stryd van en teen siektekieme, die stryd gegee met gesinsontwrigting, oorloë, ens. Dit is veral die

taak van die Wysbegeerte om — vanuit kosmiese oogpunt — tot die aard van hierdie verwording deur te dring en na te gaan hoe dit die hele kosmos deurdring.

iv. *Differensiasie as die absolute onderskeid van Skepper en skepping (i.c. van God en kosmos).*

Die drie genoemde tipes van differensiasie (nl. blote veelheid, verskeidenheid en verskeurdheid) het op die kosmos betrekking en is relasioneel van aard. Die onderskeid egter tussen die Algenoegsame en die onselfgenoegsame ‚dinge', d.w.s. tussen God en kosmos, is absoluut. Niks van God is kreatuurlik resp. kosmies van aard nie en niks van die kosmos is geheel of gedeeltelik met God identies nie. Dit is die taak van die Wysbegeerte om *in die lig van* hierdie absolute onderskeiding die kosmos as totaliteit en as (veelheid en) verskeidenheid te ondersoek.

b. *Die vier fundamentele betekenisse van ‚eenheid'.*

Onder ‚eenheid' verstaan ons 'n verband van die gedifferensieerde (hetsy soos 'n geheel die gedifferensieerde in hom saambind of 'n samehang wat tussen die gedifferensieerde bestaan). Eenheid is 'n uitdrukking van orde en staan dus in 'n innige verband met die wetsorde wat God universeel vir alle ‚dinge', vir die hele kosmos, gestel het. 'n Wet is 'n ‚*geldende*" bepaling van orde (vgl. bl. 199—236).

i. *Eenheid as ‚gelykheid van aard' (d.w.s. ‚formele' eenheid).*

Kleure mag onderling verskil, maar met hul kleur-wees, d.w.s. kragtens hul ‚gelykheid van aard' en omdat hulle aan die kleur-wet onderworpe is, vorm hulle tesame 'n ‚formele' eenheid, waarvolgens hulle van alles wat nie kleur is nie, onderskei kan word. So ook vorm ruimtelike figure op grond van gelykheid van aard en hul onderworpenheid aan die ruimtewet 'n ‚formele' eenheid. So ook hoort alle kunsstukke byeen. Hierdie ‚formele' eenheid mag in sommige gevalle meer los en meer uitwendig wees en in ander gevalle meer vas en meer innerlik, maar dit bied vir elke wetenskap (i.c. die Wysbegeerte) die moontlikheid om sy veld van ondersoek te onderskei, resp. of te baken. Kragtens hierdie eenheidstipe kan die Wysbegeerte die kosmos as sy veld van ondersoek afbaken en (met sy deurdringing tot die radikale verskeidenheid) bv. die ‚dinge' wat fundamenteel ‚gelyk van aard' is, saamgroepeer of ‚dinge' bv. volgens fundamentele perspektiewe (soos bv. dié van die kosmiese dimensies) saamvat (vgl. bl. 162—164).

ii. *Eenheid as ‚samehang van veelheid en verskeidenheid'.*

Van hierdie fundamentele tipe van eenheid gee ek eers enkele voorbeelde. Die voorbeelde wat ek gee mag onderling radikaal onderskeie soorte van eenheid bied, maar hulle ressorteer tog almal onder hierdie fundamentele eenheidstipe van ‚samehang van veelheid en verskeidenheid'. 'n Hoop klippe vorm 'n [illegible] eenheid. 'n Motorkar vorm 'n

meganistiese eenheid. Die atoom in die huidige kernfisika vorm 'n holiese eenheid. Plant en dier is op verskillende wyses organiese eenhede; hul is organismes. Die mens is geen organisme nie; sy eenheid is super-organies en wel 'n personale eenheid, deur sommige 'n personisme genoem. Ander soorte van eenheid is bv. dié van 'n modale wetskring, dié van 'n kosmiese dimensie, dié van geskiedenis, dié van 'n kunsstuk, dié van 'n volk, dié van die mensheid, dié van die kosmos as totaliteit, ens. Op die kenmerkende verskille van hierdie en ander dergelike soorte van eenheid kan ons hier nie ingaan nie. Maar dit is die taak van die Wysbegeerte om die radikaal onderskeie soorte van eenheid wat onder hierdie eenheidstipe val, te onderskei en vervolgens hul onderlinge verbondenheid (wo. bv. analogiese bepalings en enkaptiese bindinge) te vind en te ondersoek.

iii. *Eenheid as ,herstel' van verskeurdheid.*

Voorbeelde van eenheid as ,herstel' van verskeurdheid is bv. genesing, herstel van huweliksverhoudings, sluiting van vrede, ens. Hierdie ,herstel' beteken oorwinning van kwaad (en sonde). Vir die wysgeer is veral van belang wat — kosmies gesien — die aard, moontlikhede en grense van hierdie eenheid as herstel van verskeurdheid is.

iv. *God as die absolute Eenheidsgrond, uit Wie, deur Wie en tot Wie alle ,dinge' is.*

Die genoemde drie fundamentele tipes van eenheid (nl. gelykheid van aard, samehang van veelheid en verskeidenheid én herstel van verskeurdheid) het op die kosmos betrekking en is relasioneel van aard. Hulle vind (tesame met alle differensiasie) hulle absolute Eenheidsgrond in God, Skepper van hemel en aarde. Hierdie absolute Eenheidsgrond behoort die wysgeer te veronderstel en *in die lig daarvan* die onselfgenoegsame kosmos in sy totaliteit en in sy veelheid en verskeidenheid te ondersoek en wel met ál sy eenheid en differensiasie.

3. *Wat is a. beginsel en b. die beginsel van eenheid en differensiasie?*

a. 'n *Beginsel* is nie, wat die Anglo-Amerikaanse literatuur meestal daaronder verstaan, nl. 'n algemene resultaat ('n generalisasie) wat met empiriese ondersoek verkry is nie; so iets is eerder 'n „end-sel". 'n Begin-sel staan aan die begin; dit is 'n oorsprong, 'n originêre gegewe, 'n eerste bepaling wat die grond vorm van alles wat daarop rus en wat dit alles bepaal en lei (vgl. bl. 31—33). In die Wysbegeerte (soos in elke ander wetenskap) vorm 'n beginsel 'n betrokke uitgangspunt en druk dit sig in 'n betrokke standpunt uit, soos dit bv. in die betrokke onderskeie rigtings, skole en stromings in die Wysbegeerte (soos ook in ander wetenskappe) tot uitdrukking kom.

b. Eenheid en differensiasie is fundamenteel. Dit is 'n eerste bepaling van alles wat is en is dus 'n beginsel. Die wysgeer (soos elke ander

wetenskaplike) aanvaar op aangewese gronde *vooraf* (d.w.s. voor sy ondersoek en telkens weer voor elke stap van sy ondersoek) dát daar eenheid en differensiasie is, en dat dit sy taak is om dit te vind en om volgens wat hy as eenheid en differensiasie vind, wetenskap (i.c. Wysbegeerte) te bou. Die vooraf-aanvaarding van eenheid en differensiasie in sy veld van ondersoek is vir die wysgeer (soos vir elke ander wetenskaplike) 'n prinsipiële beslissing, 'n saak van beginsel.

Van belang is dat differensiasie eenheid en eenheid differensiasie veronderstel en impliseer. Differensiasie kan slegs bestaan en sin hê kragtens sy onderskeid van en verband met eenheid; t.o.v. twee ‚dinge' wat (hoe hulle ook al mag verskil) hoegenaamd geen verband met mekaar het nie (m.a.w. absoluut en in alle opsigte van mekaar geskeie is) kan van differensiasie geen sprake wees nie. As daar nét één absoluut ongedifferensieerde (geheel en al een-agtige) ‚ding' bestaan het. mag daar wel van ‚eenagtigheid', maar kan daar moeilik van ‚eenheid' sprake wees. M.a.w., ons het hier eintlik nie met twee beginsels te doen nie, maar met één bipolêre beginsel, waarvan eenheid en differensiasie sy twee onderskeie én mekaar komplementerende pole is. Hierdie bipolêre beginsel lê aan alle wetenskaplike (wo. wysgerige) arbeid ten grondslag; dit is 'n eerste veronderstelling van alle wetenskap; sonder om dit vooraf te aanvaar is wetenskap nie moontlik nie.

Sodra ons egter die aard van die bipolêre beginsel van eenheid en differensiasie nader wil bepaal, blyk dit dat ‚formeel' hierdie beginsel wel universeel geld, maar dat ‚materieel' gesien, hierdie beginsel (ooreenkomstig die eenheid en differensiasie in die werklikheid) self gedifferensieerd is en samehange openbaar (soos uit bostaande ontleding, vgl. A2a en A2b, geblyk het); en dat dit self sy absolute eenheidsgrond ook in God vind, uit, deur en tot Wie alles is.

B. *Eenheid en differensiasie in die Wysbegeerte.*

T.o.v. kennis (i.c. wetenskap, wo. Wysbegeerte) behoort ons tussen a. die kenbare en b. die kenne te onderskei. Dit hou in dat ons sowel na die eenheid en differensiasie van die wysgerig (in die algemeen: wetenskaplik) kenbare as die van die wysgerige (resp. wetenskaplike) kenne behoort te vra.

1. *Met betrekking tot die kosmies kenbare.*

a. *Fundamentele perspektiewe van eenheid en differensiasie in ons Calvinistiese (teosentriese) Wysbegeerte.**

---

* Ons vergelyk hier telkens ons teosentriese Wysbegeerte met Wysbegeertes wat uitsluitlik kosmosentries is. Op ander Wysbegeertes, wo. sinkretistiese (en daarom antinomiese) verbindings van teo- en kosmosentriese Wysbegeertes, gaan ons nie in nie.

i. *Die absolute Eenheidsgrond van die kosmos.*

Thales (pl.m. 600 v.Chr.) word dikwels die eerste wysgeer in die geskiedenis van die Westerse Wysbegeerte genoem. Sy eerste vraag was: „Wat is die Archê en hoe het die besondere ‚dinge' daaruit ontstaan?" Tereg onderskei Thales hiermee tussen die Archê (die absolute en algenoegsame eenheidsgrond van alles) en die besondere onselfgenoegsame ‚dinge'; en tereg stel hy tussen hulle 'n verband. Dit is die eerste vraag waarmee die Wysbegeerte tot vandag toe worstel. Maar Thales vind sy Archê in die kosmos self; vir hom is dit water of die vogtige. Na Thales het wysgere in die meerderheid van gevalle die Archê in die kosmos of vanuit die kosmos ‚agter' die ‚dinge' gesoek. Dit het o.a. vier implikasies waarvan ons eers twee behandel.

Omdat aan die een kant die Archê (die Absolute, die absolute Eenheidsgrond, nl. God) nie in of vanuit die kosmos gevind kan word, resp. verstaanbaar is nie, het hierdie kosmosentriese Wysbegeertes in metafisiese spekulasies verval, d.w.s. het Metafisika hoogty gevier. Hierdeur het die Wysbegeerte sy wetenskaplike karakter (in die betrokke opsig) ingeboet. Aan die ander kant, omdat daar 'n radikale (kosmies originêre) verskeidenheid in die kosmos bestaan, het die een materie (materialisme), die ander lewe (vitalisme), nog 'n ander die psigiese (psigomonisme), en weer 'n ander die idee of die geestelike (idealisme resp. spiritualisme) en nog weer 'n ander natuur of ewolusie (naturalisme resp. ewolusionisme), ens. as die Absolute, die Archê, opgevat en het aldus mekaar onderling bestrydende wysgerige skole (uiteraard onversoenlike standpunte en beskouings) ontstaan, en het die Wysbegeerte (in die betrokke opsig) in die teken van radikale verskeurdheid te staan gekom.

Uit hierdie dubbele impasse sou ook ons nie kon uitgekom het nie, as God geswyg het. Maar God het gespreek en Hom in Sy Woord geopenbaar as die transkosmiese Archê, wat alle ‚dinge' geskape het, in stand hou en na hul bestemming heen bestier. Die éérste en mees fundamentele eenheidsbeginsel van ons Wysbegeerte is dan ook in alomvattende sin teosentries.

Die derde en vierde implikasies daarvan dat die kosmosentriese Wysbegeerte die absolute Eenheidsgrond in, resp. vanuit, die kosmos soek en ‚vind', hang saam met die probleem of die vraag na die Archê wel 'n wysgerige en of dit nie eintlik 'n teologiese vraag is nie. Die Wysbegeerte het o.i. immers die kosmos as sy veld van ondersoek en nie God nie. O.i. kan slegs die Teologie wétenskaplik — en wel op grond van Gods Woordopenbaring — die vraag na die Archê beantwoord. Die kosmosentriese Wysbegeerte moet aan die een kant dit wat hy in of vanuit die kosmos as die Archê opvat (bv. materie, lewe, idee, ens.), die goddelike eienskappe van absoluutheid en algenoegsaamheid toeken, moet hy dit, m.a.w., teoreties verabsoluteer, resp. vergoddelik. Maar aan die ander

kant deurdat hierdie Wysbegeerte oor die Archê (die verabsoluteerde, die teoreties vergoddelikte) handel, verteologiseer hy (in die betrokke opsig) die Wysbegeerte.

Tog moet die wysgeer weet wat dit is wat hy ondersoek, en dit kan hy sonder die antwoord op die vraag Wie die Archê van alle ‚dinge' is, nie weet nie. Hierdie stand van sake vereis van ons 'n onderlinge samewerking van teoloog en wysgeer, op grond waarvan die wysgeer die grondidee van ons Wysbegeerte kan vorm, nl. dat die kosmos 'n onselfgenoegsame en aan Gods wetsorde onderworpe skepping van God is. *In die lig van* hierdie skeppingsidee as grondidee behoort die wysgeer die kosmos in sy totaliteit en radikale (maar saamhangende) verskeidenheid te ondersoek. Dit hou in dat ons Wysbegeerte die kosmos nié *uit* sy teosentrisiteit verstaan nie — dit doen die Teologie — maar dit *in* sy teosentrisiteit ás kósmos ondersoek.

Die teosentriese siening van ons Wysbegeerte het ook o.a. vier implikasies. Eerstens soek ons nie (soos die kosmosentriese Wysbegeerte sy Archê) God, die absolute Eenheidsgrond, in of vanuit die kosmos nie, en verval ons nie in metafisiese spekulasies nie. Inteendeel ons Wysbegeerte beskou Metafisika as kontrabande. Gevolglik ondermyn ons in die betrokke opsig nie die wetenskaplike karakter van ons Wysbegeerte nie, maar handhaaf dit doelbewus en opsetlik. Tweedens, al mag ook ons teosentriese Wysbegeerte (om verskillende redes, wo. veral ook die sondigheid waaraan ons ook deel het) teenstrydige beskouings openbaar, het ons onderling tog met ons Archê (die absolute Eenheidsgrond van alles) 'n gemeenskaplike grondslag en hoef ons prinsipieel nie in daardie verskeurdheid te verval nie, wat 'n noodwendige karakter van die kosmosentriese Wysbegeerte is. In die derde plek vergoddelik (resp. verabsoluteer) ons niks van en in die kosmos nie, soos die kosmosentriese Wysbegeerte wel doen. Ten slotte sal ons as wysgere nie oor God (die Absolute, die Archê) filosofeer nie, en laat ons wétenskaplik die vraag aangaande die Archê aan die teoloog oor, en sal ons gevolglik nie — soos in die betrokke opsig die kosmosentriese Wysbegeerte moet doen — ons Wysbegeerte verteologiseer nie.

ii. *Die ‚formele' eenheid van die kosmos as gelykheid van aard.*

Volgens die onderskeid van God en kosmos en ooreenkomstig die grondidee van ons teosentriese Wysbegeerte, nl. die skeppingsidee, kan ons die ‚formele' eenheid van die kosmos vind. Sy gelykheid van aard vind die hele kosmos en alles wat tot die kosmos behoort (stof, plant, dier en mens) daarin dat dit kreatuurlik is en as sodanig onselfgenoegsaam, in alles afhanklik van God, geheel en al tydsbepaald, ens. en dat dit in sy geheel en dele wetsbepaald is, d.w.s. onder die wetsorde van God staan. Hiervolgens kan ons die veld van ondersoek van die Wysbegeerte afbaken,

d.w.s. ons bepaal tot die kosmos (meer bepaald: tot die kosmos as totaliteit en as saamhangende veelheid en verskeidenheid).

Met die oog op ons later volgende diskussie met Dooyeweerd moet ons hier op 'n belangrike implikasie van hierdie ‚formele' eenheid van die kosmos wys. Bloot ‚formeel', d.w.s. bloot kreatuurlik gesien, is die hele kosmos, d.w.s. is stof, plant, dier én mens gelyk. Hulle staan ewe ónmiddellik voor God, onder Sy wet en Sy voorsienige bestuur en hulle is ewe ónmiddellik geheel en al in Sy hande. Vanuit hierdie gesigspunt is die mens nét so kreatuurlik, net so nietig as stof, plant en dier en het die mens niks voor op stof, plant en dier nie. Hierteenoor ontwikkel Dooyeweerd 'n antroposentriese kyk op die kosmos, op grond waarvan hy o.i. aan die eenheidsbeginsel van ‚formele' gelykheid van stof, plant, dier en mens geen reg laat wedervaar nie.

iii. *Die eenheid van die kosmos as samehangende veelheid en verskeidenheid.*

Wysgere het deur die eeue heen met die vraagstukke van veelheid en verskeidenheid geworstel. Vrae soos die volgende (waarvan verskillende valse probleemstellinge is) is gestel. Bestaan veelheid werklik of is dit skyn? Bestaan veelheid net subjektief in ons bewussyn of ook objektief en onafhanklik van ons bewussyn? Is veelheid nie net negatief, bv. 'n negasie van die algemene nie, of is dit ook positief? Bestaan veelheid van ewigheid her of het dit met verloop van tyd uit één ‚ding' ontstaan? Maar wat is dan die oorsaak van die ontstaan van veelheid? Beteken veelheid nie 'n afval uit die ‚Ene' nie en is dit nie juis daarom 'n kwaad nie? Wat hou die vele ‚dinge' eintlik uiteen of vaneen, m.a.w. wat is die prinsipe van individuasie? Is dit ruimte of tyd, vorm of stof, energie of materie, ens.? Analoë vrae is m.b.t. verskeidenheid gevra. Ons beperk ons vervolgens egter net tot die vraag van radikale verskeidenheid en die samehang daarvan.

Die kosmosentriese Wysbegeertes relativeer en nivelleer selfs die radikale verskeidenheid in die kosmos. Hulle kan moeilik anders vir sover hulle iets van die kosmos tot Archê (tot absolute Eenheidsgrond van alles) verhef. So is bv. vir die materialis alles materie en is lewe, bewussyn, siel en gees of fynere materie of funksies en epifenomena van materie. Ons teosentriese Wysbegeerte staan vir die radikale verskeidenheid van die kosmos oop, omdat ons Archê (ons absolute Eenheidsgrond van alle ‚dinge') transkosmies, nl. God is, en Hy geheel en al anders as die kosmos is, terwyl die kosmiese verskeidenheid in Hom sy oorsprong vind. Ons ontwaar 'n radikale verskeidenheid in die kosmos. Ruimte is nie getal en getal nie ruimte nie; bewussynsaktiwiteite is nie harsingsprosesse en harsingsprosesse is nie bewussynsaktiwiteite nie; die vrese van die Here is geen dierlike vrees en dierlike vrees is nie die vrese van die Here nie; 'n universiteit is geen gesin en gesin is geen universiteit nie; geskiedenis is geen ewolusie nie en ewolusie is geen geskiedenis nie; ens. Bowendien

openbaar Gods Woord ons dat Hy 'n radikale verskeidenheid in die kosmos geskape het en vir alles Sy onderskeie ordinansies bepaal het (al deel Gods Woord slegs in enkele gevalle mee wat Hy onderskeie geskape het). Ook hierdie skriftuurlike waarhede sal die wysgeer in samewerking met die teoloog wetenskaplik moet formuleer.

Ons sal dus in teëstelling tot ander wysgere met 'n oop oog radikale verskeidenheid soek en ondersoek. Hierdie indringing in dit wat kósmies oorspronklik en onherleibaar is, is 'n belangrike taak van die Wysbegeerte. In hierdie sin is die Wysbegeerte 'n kosmies fundamentele resp. oorsprongswetenskap. Die onderskeiding van en indringing in die oorspronklike of radikale verskeidenheid wil tot aan die relasionele grense van hierdie ,kosmiese' oorspronge gaan; hul absolute oorsprong in die skeppingswil van God is geen wysgerige nie, maar 'n teologiese aangeleentheid, wat ons teosentriese Wysbegeerte moet veronderstel en *in die lig waarvan* die wysgeer tot die kosmies radikale verskeidenheid moet deurdring. Die wysgeer gebruik vir hierdie oorsprongsondersoek o.a. die transsendentaal-analitiese, die fenomenologiese en die eksistensie-analitiese metodes (en baie is met behulp van dergelike metodes bereik).

Belangrik is egter die insig dat die kosmosentriese Wysbegeerte ook een of ander van die oorspronklike ,dinge' van die radikale verskeidenheid van die kosmos ontwaar (bv. materie of lewe of die psigiese of idee of gees of natuur of ontwikkeling, ens.) en dat hierdie Wysbegeerte juis omdat dit die kosmiese oorsprongsaard van die betrokke ,ding' insien, dit so maklik verabsoluteer en as absolute Oorsprong, as die Eenheidsgrond van alle ,dinge' kan opvat.

Van belang is ook om in te sien dat die beginsel van ,soewereiniteit in eie kring' (wat 'n spesiale geval is van die universele beginsel van die uniekheid van wat radikaal onderskeie is) gegrond is in die radikale verskeidenheid van die kosmos wat sy oorsprong in God het. Dit gee aan hierdie beginsel sy religieuse diepte en beslag. Hierdie beginsel kan in kosmosentriese Wysbegeerte nie tot sy (volle) reg kom nie.

Maar die radikale verskeidenheid hang ook saam. Die wysgeer sal al die fundamentele soorte van samehang van veelheid en verskeidenheid opspoor, hulle onderskeid ondersoek en hul verbondenheid nagaan om uiteindelik vas te stel hoe hulle binne die kosmiese totaliteit vervleg is. Want die Wysbegeerte is ook totaliteitswetenskap. Die wysgeer sal verder veral ook sy oog rig op universele samehange, wat hom universele eenheidsperspektiewe van die kosmos bied. Voorbeelde hiervan is die kosmiese dimensies van modaliteite (stof, plant, dier en mens is modaal bepaald), van individuele en sosiale identiteitstrukture (stof, plant, dier en mens is struktureel bepaald), van gebeurtenisse (stof, plant, dier en mens is dinamies, het aan gebeurtenisse deel) en van waardes (stof, plant, dier en mens is aksiaal bepaald, het aan waardes deel). Binne elke kosmiese

dimensie sal hy weer 'n radikale verskeidenheid en sy samehang probeer vasstel (vgl. bl. 164—183). In verband met die ondersoek van die samehang van veelheid en verskeidenheid speel die ondersoek van die wetsorde wat alle ‚dinge' beheers 'n besonder belangrike rol, waarvan die wysgeer weer die fundamenteel onderskeie wetstipes en hul onderlinge verbondenheid sal moet vind en ondersoek (vgl. bl. 208 232).

Belangrik is verder die insig dat die beginsel van ‚universaliteit in eie kring' (wat 'n spesiale en wel modale geval is van die beginsel van ‚universele verbondenheid van alle ‚dinge') gegrond is in die universele samehang van veelheid en verskeidenheid, 'n samehang wat uiteindelik ook sy grond in Gods skeppingswil vind.

Van belang is dit ook om in te sien dat die beginsel van universele verbondenheid van alle veelheid en verskeidenheid die kosmosentriese Wysbegeerte die moontlikheid bied om die héle kosmos vanuit sy Archê, d.w.s. vanuit dit van die kosmos wat hierdie Wysbegeerte verabsoluteer, te be- en oorsien. Juis daarom kan die materialis alles materialisties, die indealis alles idealisties, die ewolusionis alles ewolusionisties, ens. beskou. Hierin lê die fundamentele oorsprong van die ‚-ismes'in die Wysbegeerte: die moontlikheid om 'n kosmies oorspronklike ‚ding' as absoluut oorspronklik te sien, d.w.s. te verabsoluteer én die moontlikheid om (kragtens die universele verbondenheid van alle ‚dinge') die héle kosmos in die lig van die verabsoluteerde ‚ding' te be- en oorsien. Daarenteen, omdat ons die radikale verskeidenheid in die kosmos (wat sy oorsprong in Gods skeppingswil vind) eerbiedig, en dit nie verabsoluteer nie, kan ons teosentriese Wysbegeerte die universele samehang van alle ‚dinge' ook erken, maar sonder om in ‚-ismes' te verval. Ons Wysbegeerte beskou ‚-ismes' (in die beoogde sin) as kontrabande.

Ten slotte openbaar die samehang van die radikale verskeidenheid 'n rangorde. Hiervan is die rangorde van laag tot hoog soos die van stof, plant, dier en mens 'n voorbeeld. Hierdie rangorde is onties gegrond in die verskeidenheid van stof, plant, dier en mens self. Hiervolgens is die mens die ‚hoogste' wese in Gods skepping, is hy ‚kroonpunt' van die kosmos en dit word op besondere wyse deur Gods Woord belig wat ons openbaar dat die mens 'n beeld van God is. Hierom sal die wysgeer besondere aandag aan die mens en sy unieke posisie in die kosmos skenk. Dooyeweerd gaan in sy Wysbegeerte van die uniekheid van die mens uit, soos ons later sal sien, terwyl ons die uniekheid van die mens erken eers nadat ons sy ‚formele' gelykheid van aard met die hele kosmos, i.c. met stof, plant en dier gestel het.

iv. *Die eenheid van die kosmos as herstel van verskeurdheid.*

Skerp het Max Scheler die vraagstuk van kwaad in die kosmos gestel met die woorde: „As die wêreld in alle opsigte volkome volmaak was, behalwe dat 'n nietige ou wurmpie in 'n weggesteekte hoekie van pyn

inmekaar gekrimp het, dan was die hele wêreld met kwaad en ellende bevlek en besoedel".

Wysgere het deur die eeue heen met die probleme van kwaad en sonde geworstel, soos uit die volgende vrae blyk (waarvan sommige valse probleemstellings is). Wat presies is kwaad en sonde resp., wat is sy wese, sy sin? Bestaan dit werklik of is dit skyn en illusie? Bestaan dit net subjektief in ons belewinge of ook objektief, net in ons bewussyn of ook onafhanklik daarvan daarbuite? Verskil goed en kwaad radikaal of net relatief, sodat kwaad slegs 'n minder goed is? Is kwaad en sonde 'n positiewe krag of is dit net negatief, d.w.s. afwesigheid van goed? Is kwaad nie noodsaaklik om per kontras die goeie te laat uitblink nie, soos bv. in 'n musikale komposisie 'n wanakkoord die harmoniese slotakkoord met soveel meer heerlikheid laat uitklink? Bestaan kwaad net in die mens of universeel en dus ook in stof, plant en dier? Is die hele wêreld wesentlik sleg, soos pessimiste meen, of wesentlik goed, soos optimiste meen? Wat is die oorsprong van kwaad en sonde? Het dit van ewigheid her bestaan of het dit eers later sy intrede in die kosmos gedoen? Is die absolute Eenheidsgrond absoluut goed of moet ons, soos die Persiese denke meen, in die Eenheidsgrond 'n ewige en mekaar komplementerende antitese van goed en kwaad veronderstel?

Fundamentaliter kan op hierdie en ander vrae vanuit die kosmos geen finale beslegting verkry word nie, soos blyk uit die talryke mekaar onderling weersprekende antwoorde in die Wysbegeerte op die vrae. Dit is die geval omdat fundamentaliter die vraagstukke aangaande kwaad en sonde onmiddellik in verband staan met en nie geskei kan word nie van die vraagstukke aangaande die Archê, die absolute Eenheidsgrond. Want as God bestaan, vanwaar dan kwaad en sonde? Die Woordopenbaring van God gee egter vir ons die finale beslegting en laat ons sonde en kwaad reg verstaan. Hiervolgens is God algoed en het Hy Sy skepping baie goed geskape. Sonde in die mens is opstand teen en kwaad in die kosmos is afval van God. Oor die ontstaan van kwaad in die kosmos voordat die mens ,verskyn' het, bied Gods Woord ons eintlik niks nie, behalwe dat kwaad (resp. sonde) sy uiteindelike oorsprong in die hemel het met die val van die aartsengel en sy trawante. Die oorsprong van sonde is in die mens gegee met sy ongehoorsaamheid aan God, waarop God die aarde om die mens ontwil vervloek het. Ook van hierdie waarhede sal die wysgeer wetenskaplike gebruik kan maak slegs in medewerking met die teoloog.

In die lig van wat Gods Woord ons oor sonde en kwaad openbaar ondersoek die wysgeer sonde en kwaad in sy kosmiese verband, en sien hy dit as positiewe verskeurende kragte wat werklik bestaan en die hele kosmos deurtrek en wat in stryd verkeer met die oorspronklik geskape goeie kragte (wat — ook volgens Skriflig — God in Sy goedheid, barm-

hartigheid en algemene genade nog in stand hou). Die wysgeer sien, wat die mens betref, hierdie stryd — in die woorde van Augustinus — as 'n stryd tussen die Ryk van die Lig en die ryk van die duisternis. Die wysgeer sal dan — volgens kosmiese blikrigting — die fundamenteel onderskeie tipes van kwaad en sonde en hul fundamenteel verskeurende werkinge in die hele kosmos ondersoek, maar hy behoort o.i. nie 'n teodisee ('n regverdiging van God) op te stel nie. omdat dit die nietige mens nie toekom nie en dit teologies van aard is, en ook nie die predestinasieleer as sodanig te behandel nie, omdat dit 'n teologiese vraagstuk is, al sal hy wel *in die lig hiervan* sy eie kosmiese probleme stel.

Omdat God ook nog die oorspronklike geskape goeie in Sy skepping in stand hou, tref ons reeds in die kosmos 'n herstel van kwaad en bestryding van sondes aan. Maar hierdie oorwinning van kwaad en sondebestryding, hierdie herstel van verskeurdheid is slegs relatief, en geen volkome en finale herstel nie. Trouens gaan elke herstel gepaard met en gee elke herstel aanleiding tot verdere kwaad en sonde. Volgens die lig van Gods Woord kan die wêreld en die mens in sy afval en opstand teen God, respektiewelik, nie uit eie krag kwaad en sonde finaal oorwin nie. Dit geskied slegs deur 'n ingrype van God Self, en wel deur die van sonde verlossende en herskeppende soenverdienste van Jesus Christus. *In die lig hiervan* sal die wysgeer goed en kwaad en die stryd tussen beide in sy fundamenteel en universeel kosmiese aspekte ondersoek. Hy sal hierby veral aandag gee aan die normatiewe wetsorde asook aan die aan die mens taakstellende voortgang van die geskiedenis en verder aan die waardeprobleem wat met dit alles nou vervleg is. Ook sal hy besonderlik in hierdie verband die verantwoordelike rol van die mens as kroonpunt van Gods skepping ondersoek. Met hierdie visie op sonde en kwaad staan die meliorisme (wat glo dat die wêreld vanself en uit eie krag al beter sal word), en die vooruitgangsgeloof (wat meen dat deur vermeerdering van kennis en verbetering van wil die mens kwaad en sonde sal oorwin), asook Arminianisme en Pelagianisme (met hul geloof in ,wilsvryheid') veroordeel. Ook is dit duidelik dat in die algemeen die kosmosentriese Wysbegeerte aan die vraagstuk van verskeurdheid en sy herstel geen reg kan laat geskied nie.

b. *Onderlinge meningsverskille i.s. die noodsaaklikheid van 'n kosmosentriese eenheid van die kosmos.*

Ons het vier eenheidsprinsipes onderskei, nl. i. die absolute Eenheidsgrond van alle ,dinge', ii. die ,formele' eenheid as gelykheid van aard, iii. eenheid as samehang van veelheid en verskeidenheid en iv. eenheid as herstel van verskeurdheid. Dooyeweerd en Lever stel 'n nog ander eenheidsprinsipe voor, nl. die van 'n kosmosentriese eenheid van die kosmos. Die vraag doen hom dus voor of ons hierdie (en dan wel vyfde) eenheidsprinsipe ook nog behoort te erken.

Dooyeweerd het skitterende kritiek op die humanistiese Wysbegeerte uitgeoefen, die hiermee gegewe foutiewe verabsoluterings blootgelê en die antinomieë waarin hierdie Wysbegeerte onvermydelik verval skerpsinnig ontrafel. Maar, eerstens, het hy die probleemstelling van die humanisme, nl. dat die mens die sentrum van die kosmos sou wees, behou. Tweedens bevoorreg hy op 'n besondere wyse die transsendentale metode, wat tot die grense van die menslike ervaring wil deurdring en sodoende juis op die mens sy oog rig. Om beide redes is vir hom die fundamenteel wysgerige vraag wie die mens is. Sy antwoord stel die betekenis van die selfheid of die hart van die mens (wat volgens hom tyd en alle kosmiese verskeidenheid transsendeer en wat gelowig op God of afvallig op iets anders gerig is) kosmologies voorop. Die hart van die mens word aldus by hom 'n sentrum van die kosmos, in 'n bepaalde sin 'n konsentrasiepunt van die kosmos, en in die lig van hierdie kosmosentriese eenheid ontwikkel hy 'n antroposentriese kosmosbeskouing.

Soos reeds aangetoon laat Dooyeweerd die ‚formele' eenheid van die kosmos (stof, plant, dier en mens) en daarmee hulle kreatuurlike gelykheid van aard nie tot sy reg kom nie. Dat ná erkenning van die gelykheid van aard van stof, plant, dier en mens die mens as kroonpunt van die kosmos in aanmerking behoort te kom, het ons ook reeds vermeld. Maar dat die mens (resp. sy hart) in 'n bepáálde sin konsentrasiepunt van die kosmos sou wees, word o.i. ons nóg geopenbaar deur Gods Woordopenbaring, nóg deur 'n analise van die plek van die mens in die kosmos. Bowendien bied o.i. 'n antroposentriese kosmosbeskouing 'n skewe kyk op stof, plant en dier, omdat elk van hulle (naas hulle betrokkenheid op die mens) tog ook 'n eie ‚sin' het (waarop die mens weer betrekking het), en omdat elk van hulle, saam met die mens, ewe ónmiddellik voor God en in die hand van God is. Die deur Dooyeweerd gestelde kosmosentriese eenheid van die kosmos is onoortuigend.

Lever stel ons voor die moontlikheid van 'n universele geneties-kousale band tussen stof, plant, dier en mens, en meen dat ons moet oopstaan bv. vir 'n moontlike afstamming van die mens van die dier en gevolglik saam met ewolusioniste ondersoek mag instel na die kosmiese (i.c. dierlike) oorsprong van die mens. Hy staan hier onder invloed van die (nie empiriese nie, maar) empirístiese wetenskapsideaal van die gangbare moderne (i.c. huidige) natuurwetenskappe. Volgens hierdie ideaal is dit die éintlike taak van natuurwetenskappe om na oorsake te vra en is daar niks in die kosmos nie, waarvan ons nie na sy kosmiese (resp. natuur-) oorsake mag en selfs behoort te vra nie. Die vrae na radikale verskeidenheid, na doel en doelbepaaldheid asook na wat Buytendijk die sinvolle verstaan van die natuur noem, val eintlik buite die gesigsveld van hierdie wetenskapsideaal. Waar die ewolusionisme die kousale nexus verabsoluteer en 'n geskape radikale verskeidenheid verwerp, wil Lever met die

moontlike universeel kousaal-genetiese kosmosentriese eenheid van die kosmos tog nie die kousale nexus verabsoluteer nie, maar die voorsienige bestier van God handhaaf, en aanvaar hy dat God in die begin 'n radikale verskeidenheid geskape het. Dat hy, in kontradistinksie tot Dooyeweerd, met dit alles in onversoenlike en onoplosbare antinomieë verval, toon o.i. reeds die onaanneemlikheid van sy onderneming aan. Want bv. 'n skepping van 'n radikale verskeidenheid en 'n universeel kontinue geneties-kousale proses is onverenigbaar. Die skepping van 'n radikale verskeidenheid sluit 'n geneties-kousale kontinuïteit uit, en as alles universeel geneties-kousaal saamhang, word die radikale verskeidenheid gerelativeer, ‚ver-ont-radikaliseer'. Op ander antinomieë waarin Lever verval, kan ons hier nie ingaan nie. Die deur Lever met sy universeel geneties-kousale nexus gestelde kosmosentriese eenheid van die kosmos is o.i. onaanneemlik.

Saamvattend blyk o.i. dat beide pogings om 'n kosmosentriese eenheidsbeginsel te stel op onoorkomelike moeilikhede stuit. Waar o.i. nóg in Gods Woord nóg in die kosmos 'n kosmosentriese eenheid geopenbaar, respektiewelik gegee is, en waar o.i. die vier behandelde eenheidsbeginsels voldoende is om aan die eenheid van die kosmos reg te laat wedervaar, beskou ons die invoering van 'n vyfde, nl. kosmosentriese eenheidsbeginsel oorbodig en onaanvaardbaar.

2. *Met betrekking tot die menslike kenne.* (Vgl. bl. 278--297).

Inleidend.

Kenleer (kenteorie, epistemologie) is o.i. nie 'n uitsluitlik wysgerige aangeleentheid nie, omdat 'n teologiese en onderskeie vakwetenskaplike kenlere ook bestaansreg het.

Al is kenne soewerein in eie kring, behoort die kenleer ontologies gefundeer te wees, omdat die kenne sowel die kenner as die kenbare veronderstel, en kenne net so 'n inherente deel van die kosmos is as bv. elektrone, selle en dierlike instinkte.

Ons behandel nie die besondere probleme van die (i.c. wysgerige) kenleer (wo. die aangaande die oorsprong, wese, soorte, transsendensie, ingressie, grense en geldigheid van kenne) nie, behalwe dat ons kortliks net die aandag op die drie stadia van kenne vestig.

(a) Kenne begin met ontwaring (waarneming, intuïsie, ens.) van die kenbare én 'n geloof aan die ontwaarde. (Wie geen geloof heg aan wat hy bv. waarneem nie, sny hom die weg tot kenne af. In nog meer fundamentele sin speel die geloof aan die Algenoegsame, resp. Absolute (o.i. aan God soos Hy Hom in Sy Woord openbaar het) 'n besondere en wel fundamentele rol. Want sonder 'n religieuse ‚geloofsaanleg', sonder die moontlikheid van 'n besef van die Algenoegsame, kan die mens die

onselfgenoegsame nie in sy onselfgenoegsaamheid ken nie en is dus kenne as sodanig nie moontlik nie. (Vgl. bl. 284).

(b) Vervolgens vorm die kenner van wat hy ontwaar het, denkbeelde (wo. begrippe, oordele, modelle, skemas, sisteme, teorieë, ens.). Die vorming van denkbeelde is vir die kenner 'n middel om weë te vind om te antwoord op die probleme deur die kenbare die mens gestel.

(c) Ten laaste word kenne, wat reeds met ontwaring en denke (denkbeeldvorming) 'n leidende rol speel, deur verifikasie (begronding en bewys) van die denkbeelde aan die kenbare voltooi. Hierdeur dring die kenne al dieper in die kenbare in en ontsluit dit wat aanvanklik verborge was.

a. *Die ,formele' eenheid van kenne as gelykheid van aard.*

Kenne (bv. insien, verstaan, verklaar en beoordeel) vind sy eenheid as gelykheid van aard in sy teoretiese karakter. (Ook praktiese kenne is as kénne teoreties). As teoretiese aktiwiteit is kenne (en i.c. wysgerige kenne) onderskeie van al wat nie kenne as sodanig is nie.

b. *Die eenheid van kenne as samehang van verskeidenheid.*

Die eenheid van (wetenskaplike, wo. wysgerige) kenne as samehang van verskeidenheid is besonder ingewikkeld. Want kenne is nie soos bv. getal of 'n atoom of 'n amoeba in homself afrondbaar nie. Omdat die eenheid van wetenskaplike (i.c. wysgerige) kenne in lewens- en wêreldbeskouing wortel, is daar ***eerstens*** die samehang tussen die twee. ***Tweedens*** is dit die mens wat ken, en dit vereis die samehang van die menslike persoon en sy kenne; hier speel die persoonlike faktor in die wetenskap sy rol. ***Derdens*** vereis die onderskeid van ontwaring, denke en kenne ook 'n samehang. In die ***vierde*** plek is kenne 'n kenne van die kenbare en ook dit vereis 'n samehang. ***Ten laaste*** behoort kenne in sy beantwoording aan die kenbare die samehangende verskeidenheid van die kenbare (soos hierbo uiteengesit) ook tot sy reg te laat kom.

c. *Kenne en eenheid as herstel van verskeurdheid.*

Eenheid van (wetenskaplike, wo. wysgerige) kenne as herstel van verskeurdheid word tot probleem as mens ***eerstens*** let op die moontlike verskeurdheid van 'n lewens- en wêreldbeskouing en sy verskeurende invloed op kenne asook op die moontlike verskeurdheid tussen die twee; ***tweedens*** op die verskeurdheid van die menslike persoon as sondaar en sy verskeurende invloed op kenne; hier speel o.a. die ondermynende invloed van vooroordele hul verskeurende rol; ***derdens*** op die verskeurdheid wat tussen ontwaring, denke en kenne kan bestaan, waarvan bv. die invloed van foutiewe denkbeelde en drogredes belangrike voorbeelde is; in die ***vierde plek*** op die verskeurdheid wat tussen kenne en die kenbare kan bestaan en waardeur bv. die samehangende verskeidenheid van die kenbare in die kenne nie tot sy reg kom nie en gevolglik bv. antinomieë

gevorm word; en *ten laaste* op die verskeurdheid van die kenbare self en sy verskeurende invloed op die kenne.

d. *Kenne en die absolute Eenheidsgrond.*

Ons kom later hierop terug en stel hier dus net dat God ook van die kenne die absolute Eenheidsgrond is; dat alle menslike kenne onselfgenoegsaam, begrens en 'n kenne ‚ten dele' is; dat kenne nie neutraal is nie, maar prinsipieel bepaald; dat die kenne ook oop moet staan vir wat die menslike verstand te bowe gaan soos o.a. die geloof in God Drie-enig, paradokse en die wonderstruktuur van die kosmos self en dit nie teoreties mag wegsyfer nie; en dat kenne 'n faset is van die roeping van die mens op aarde en sy deel sal bydra tot verwerkliking van die bestemming van wêreld en mens, en tot eer en verheerliking van God sal dien.

e. *Oop en geslote denke.*

Besondere aandag verdien die rol wat denke m.b.t. die eenheid en differensiasie van kenne speel. Want ons kan met ons denke (denkbeeldvorming) oop en geslote sisteme vorm. Terwyl oop denksisteme die moontlikheid bied om aan die eenheid en differensiasie van die kenne en die kenbare reg te laat geskied, beteken geslote denksisteme 'n teoretiese verenging (verarming) en meteen 'n teoretiese oorheersing en vervalsing daarvan.

Sonder denke (denkbeeldvorming) is kenne nie moontlik nie. Waar ontwaring (wo. waarneming) en kenne (met sy verifikasie van denkbeelde) aan die kenbare gebind is (daaraan behoort te beantwoord), het die denke egter 'n merkwaardige heerskappy, resp. beskikkingsmag, oor die vorming en omvorming van sy denkbeelde. In sy gebondenheid aan sy eie normatiewe orde (nl. die denkwette) kan die denke met die vorming en omvorming van sy denkbeelde te kus en te keur gaan. Die denke kan (logies konsekwent) moontlike, waarskynlike, ware, onware, onwaarskynlike en onmoontlike denkbeelde vorm, kan ‚vryelik' selektief abstraheer, generaliseer en ekstrapoleer, postulate en hipoteses opstel, spekulatiewe (wo. metafisiese) denkkonstruksies bou, ensovoorts. Dit vorm (na aanleiding van die kenbare) 'n eie teoretiese wêreld van denkkonstruksies (-beelde, -sisteme), wat nie met die kenbare identies is nie, maar daaraan behoort te beantwoord. Dit is die kenne wat die denkkonstruksies aan die kenbare verifieer. Die denke dien (met sy denkbeeldvorming) die kenne, en wel o.a. deur die so te sê onoorsigtelike kenbare in oorsigtelike beelde saam te vat en deur aan die kenne moontlike oplossings (resp. weë van oplossings) van sy probleme (met die kenbare gegee) aan te bied, en om sodoende die kenne in staat te stel om al breër en dieper in die kenbare in te dring en sy waarheid tot openbaarheid te bring.

Die beskikkingsmag van die denke oor sy denkbeelde (-konstruksies, -sisteme) mag tot ware kenne lei, maar mag ook van die denke 'n hiper-

trofie maak. Dit geskied as aan die denke groter gewig toegeken word as aan die kenne, as die denke tot 'n supremasie, 'n selfheerlikheid verhef word. Met dergelike oorwoekering usurpeer die denke die kenne. Ons vat dan ons denkkonstruksie self as waarheid op en meen dat ons ken wanneer ons 'n denkbeeld verstaan. Die ongeskonde ontmoeting van die kenbare (deur die kenne) raak verlore, as ons aldus die kenbare aan ons denkskemas kluister, d.w.s. ons denkbeelde op die kenbare afdwing. So oorheers die logiese sisteem die kenbare. Dit kan geskied o.a. as ons van 'n te smalle of verkeerde kenbasis uitgaan, en die betrokke differensiasie van die kenbare nie tot sy reg laat kom nie, as ons die eenvoudigheidsprinsipe oorspan, bv. net 'n kousale kontinuïteitsideaal handhaaf, as ons positivisties feite verabsoluteer of rasionalisties die outonomie van die denke vooropstel, die betekenis van 'n bepaalde metode oorskat, die wetenskap self vergoddelik en die hele lewe aan die diktate van die wetenskap uitlewer. Deur die oorwoekering van sy denkkonstruksies ontspoor die denke die kenne en stuur dit die kenne in verkeerde rigting. Geslote denksisteme (wat logies mag saamhang of met antinomieë mag worstel) word so gevorm (vgl. die ,-ismes' in die onderskeie wetenskappe). Hulle funksioneer as oogklappe vir alles wat nie in die sisteem pas nie. Die liberalisme kan die innerlike sosiale band van samelewingskringe en die nasionaal-sosialisme kan die uniekheid van die enkeling nie raak sien nie; die materialisme is gesluit vir die besondere aard van lewe, bewussyn, siel en gees en die idealisme vir dié van materie; die (bv. Freudiaanse) psigo-analise moet godsdiens mis-sien en 'n uitsluitlik geneties-kousalistiese Biologie het geen oop oog vir onherleibare verskeidenheid, doel en vir wat Buytendijk die „sinvolle verstaan van die lewensverskynsels" noem nie. Geslote sisteme kan die so ryklik gevarieerde eenheid en differensiasie nie reg laat wedervaar nie. Hulle vorm (soos alle foutiewe denkbeelde) 'n sluier tussen die kenne en die kenbare, m.a.w. hulle „verduister die rede".

Nog meer. Dergelike denkbeeldvorming kan 'n denkgewoonte word. Dan het ons wat Whitehead 'n denkmode noem. Wie bv. gewoon is om empiristies (induktief-generaliserend) te dink, sal op grond van ooreenstemmende kenmerke die *wording* van sterre, die *ontwikkeling* van plante en diere en die *geskiedenis* van die mens al drie „*geskiedenis*" noem; sy denkmode verhinder hom om in te sien dat hierdie drieërlei radikaal onderskeie gebeure nie in een begrip (denkbeeld) saamgevat behoort te word nie, en dat nét ménslike geskiedenis wáárlik geskiedenis is en ons nie van 'n geskiedenis van sterre of van plante en diere behoort te spreek nie. Wie bv. in die Wysbegeerte transsendentale denke tot denkmode (denkgewoonte) gemaak het, kan moeilik fenomenologies dink. Vandag dreig in verskillende kringe bv. eksistensie-wysgerige denke en bv. statistiese denke om nuwe denkmodes te vorm. Vir ons is dit van belang om

te sien dat en hoe die onderskeie talryke kosmosentristiese denke (denkmodes) ‚Christelike' (resp. ‚Skriftuurlike') denke as bevooroordeeld en onwetenskaplik moet verwerp. In al dergelike gevalle word die denkmode deur 'n denkbeeld (resp. denksisteem) bepaal, wat as 'n kleurbril alles verkleur behalwe die kleur wat met die van die bril ooreenstem.

Foutiewe (veral fundamentele en prinsipiële) denkbeelde (wo. geslote sisteme) is dikwels moeilik en soms selfs onmoontlik om te weerlê; denkmodes is dikwels net so moeilik om af te leer as ander tipes van gewoontes. 'n Nuwe ontdekking mag egter deur 'n verkeerde denkbeeld heenbreek; hierdie deurbraak vernietig dan ook die betrokke denkbeeld. So het bv. die ontdekking van die kwantum-verskynsel in die Fisika die meganistiese en deterministiese denkbeeld met sy radikale kontinuïteitsideaal deurbreek en het die ‚personale' asook ‚eksistensiële' ‚herontdekking' van die uniekheid van die menslike persoon in bv. Wysbegeerte, Sielkunde en Sosiologie deur die ouere bv. rasionalistiese, idealistiese en naturalistiese denkbeelde van die mens heengebreek. Maar dergelike deurbrake loop telkens weer die gevaar om self nuwe geslote sisteme, resp. verslawende denkmodes, te word.

Om met die vorming van ons denkbeelde (wat immers die weg tot ware kenne behoort te baan) aan die eenheid en differensiasie van die kenbare (in álle betekenisse van hierdie bipollêre beginsel) volle reg te laat wedervaar, is (in ons gevalle staat) 'n so te sê onvervulbare taak, m.a.w. 'n ideaal waarna ons sal strewe. Om die vorming van foutiewe denkbeelde te vermy, resp. te bestry, om nie in geslote denksisteme verstrik te raak en nie aan eensydige en verkeerde denkmodes verslaaf te raak nie, om van alle logiese sisteemdwang verlos te word, vereis o.a. 'n volle oopheid vir alles wat kenbaar is, 'n volle oopheid vir alle eenheid en differensiasie, 'n oopheid ook vir waarhede wat die menslike verstand te bowe gaan, 'n oopheid om die foutiewe in eie denkbeelde en in die van ander te kan raaksien en te ontmasker, maar ook 'n oopheid vir waarheidsmomente in foutieflik geslote denksisteme, 'n volle erkenning dat ons menslike kenne 'n kenne ten dele is, 'n indringende insig in die beperktheid van elke denkbeeld en daarin dat die een denkbeeld 'n komplement van die ander is, 'n weiering om by gebrek aan die nodige gegewens lakunes tussen denkbeelde op te vul en 'n bereidheid om in dergelike opsigte 'n docta ignorantia te bely — *saamvattend:* die vorming van oop denksisteme.

Hiervoor (nl. die vorming van oop sisteme waarin álle eenheid en differensiasie tot sy reg kom) is die Woord van God en sy lig op die kosmos van besondere betekenis. Dit oorheers, vervals en versluier nie, maar laat ons in prinsipe die kenbare — in al sy eenheid en differensiasie — sien soos dit wáárlik is. Dit maak in die mees fundamentele sin ons denke en kenne óóp aan die een kant vir die transkosmiese eenheid van

alles in God (waardeur ons van die die rede verduisterende verabsoluterings van die kosmiese gevrywaar, resp. bevry, word) en aan die ander kant sowel vir die saamhangende radikale verskeidenheid in die kosmos as vir die („om verlossing sugtende") verskeurdheid van mens en kosmos. In prinsipe voorkom die lig van Gods Woord, resp. bied dit 'n deurbraak in en 'n vernietiging (resp. bevryding) van, ons geslote denksisteme asook van ons verslawende denkmodes. Dit neem in prinsipe die sluiers weg wat ons oórheersende fundamentele denkbeelde (die rede verduisterend) tussen ons kenne en die kenbare vorm. Dit bied in prinsipe in ons denke en kenne verruimende oopheid vir alle eenheid en differensiasie van die kenbare. Alleen maar, ook die gelowige Christen bly in hierdie bedéling sondaar en sal altyd met versluierende en dus verduisterende denkbeelde asook met geslote sisteme van sy eie denke bly worstel, soos o.a. blyk uit meningsverskille in eie (i.e. Calvinistiese) kringe.

C. *Eenheid en differensiasie in die wetenskap as geheel en in al sy geledinge (Teologie met Ouranologie en Angelologie, Wysbegeerte en Vakwetenskappe).*

1. *Die gelding van die beginsel van eenheid en differensiasie vir die hele en vir elke wetenskap.*

Die bipolêre beginsel van eenheid en differensiasie (met weer sy eie eenheid en differensiasie) soos in A2a, A2b en A3 hierbo verduidelik geld vir die hele en elke wetenskap. Ons behandel dit hier in intrawetenskaplike verband. Omdat wat hieroor reeds vir die Wysbegeerte gestel is mutatis mutandis vir elke ander wetenskap geld, gee ons hier (met minimale herhaling) net enkele grepe.

a. *Die wetenskap en die absolute Eenheidsgrond van alle ‚dinge'.*

„In U lig" glo ons o.a. dat God ook vir die hele en elke wetenskap die absolute Eenheidsgrond is, dat ook die wetenskap geroepe is om tot eer en verheerliking van God te dien, om die waarheid tot openbaarheid te bring, om sy deel by te dra tot verwesenliking van die bestemming van mens en wêreld en dus ook in die diens van ander kringe staan; dat die wetsorde wat die wetenskap geroepe is om te vind, deur God vir alle ‚dinge' bepaal is; dat wetenskaplike kennis onselfgenoegsaam en 'n kenne ten dele is en die wetenskaplike hom oor die grense van sy wetenskap behoort te verantwoord en hy niks van die kosmos mag verabsoluteer nie; dat lewens- en wêreldbeskouing én wetenskap nie van mekaar isoleerbaar is nie en mekaar wedersyds behoort te bevrug. Ook wetenskappe wat nie God as absolute Eenheidsgrond aanvaar nie, kan nie religieus-neutraal beoefen word nie. Hulle vervang God met 'n ander eenheidsgrond soos blyk o.a. uit verabsoluterings van die wetenskap self, van sy doel, verder van die natuur, van feite, van die kousale nexus, van 'n outonoom gestelde

rede, van die mens, van die wet, van toeval resp. die irrasionele, van die geskiedenis, van 'n bepaalde metode, ens.

b. *Die wetenskap en sy 'formele' eenheid (nl. gelykheid van aard).*

Die 'formele' eenheid van die hele en elke wetenskap bied die moontlikheid om wetenskap van lewens- en wêreldbeskouing asook van ander lewenskringe af te baken, asook om die onderskeie velde van ondersoek van die onderskeie wetenskappe onderling te begrens. Dit verbied aan die een kant grensoorskryding (wat so dikwels aangetref word), maar impliseer aan die ander kant wisselwerking.

c. *Die wetenskap en sy eenheid as saamhangende radikale verskeidenheid.*

Met die beoefening van die hele resp. elke wetenskap behoort die wetenskaplike ten volle oop te wees nie net vir die relatiewe (en dus wetenskaplike verklaarbare) verskeidenheid nie, maar ook vir die radikale verskeidenheid en sy samehang (wat aan wetenskaplike verklaring grense stel aan die een kant omdat die oorsprong van die radikaal onderskeie in Gods skeppingswil geleë is, en aan die ander kant omdat die wonderstruktuur gegee met 'n samehang van wat radikaal onderskeie is, onverklaarbaar is). Die radikale verskeidenheid mag nie ter wille van 'n (oorspanne) eenvoudigheidsprinsipe teoreties verkrag word nie.

d. *Die wetenskap en eenheid as herstel van verskeurdheid.*

Ook vir die hele en elke wetenskap geld dat die mens (i.c. die wetenskaplike) sondaar en die kosmos vol kwaad is, dat God in Sy goedheid, barmhartigheid en algemene genade die oorspronklik goeie kragte nog in stand hou, dat herstel van verskeurdheid ook op wetenskaplike gebied relatief is, met kwaad saamhang en tot nuwe kwaad aanleiding gee, dat die finale verlossing van sonde en kwaad slegs deur die soenverdienste van Jesus Christus gewaarborg is; verder dat die wetenskaplike 'n oop oog vir sonde en kwaad op sy gebied sal hê asook die relatiewe herstel daarvan onder oë sal sien, dat hy strenge en konsensieuse selfkritiek asook nugtere kritiek op foutiewe bevindings van ander sal toepas, dat ook op die gebied van die hele en elke wetenskap die stryd tussen die Ryk van die Lig en die ryk van die duisternis uitwoed, en dat al sy optrede in al die opsigte uit 'n onbeperkte waarheidsliefde sal geskied.

e. *Differensiasie as verskeidenheid én as verskeurdheid.*

Tussen differensiasie as verskeidenheid en differensiasie as verskeurdheid behoort ook in die beoefening van die wetenskap skerp onderskei te word. Hulle 'aard' en 'werkingswyse' verskil. Verskeidenheid is onties goed en beantwoord aan wat God daarmee bedoel het; dit *is*, moet en behoort te wees. Verskeurdheid is verwording; dit 'moes' en 'behoort' nie te wees nie; dit 'moet' en 'behoort' oorwin te word. M.b.t. verskeurdheid behoort aangetoon te word waarin sy af-val geleë is en hoe die

,dinge' ,moes' resp. ,behoort' te wees. Waar ons i.s. verskeidenheid oordeel (oordele vorm), bé-oordeel ons i.s. verskeurdheid. Dit is egter opvallend hoe dikwels Calviniste op verskillende wetenskapsgebiede die onderskeid tussen beide nie tref nie, en onder ,differensiasie' beide saam behandel asof die onderskeid nie sou bestaan nie. Op die wyse word verwarrend wetenskap gebou, en geen normatief-wetenskaplike leiding gegee nie.

f. ***Die wetenskaplike metode en eenheid en differensiasie in die wetenskap.*** (Vgl. bl. 101—109).

'n Metode is 'n middel om van die wetenskaplik kenbare wetenskap te vorm. Dit is nie neutraal nie, omdat dit as middel deur die prinsipiële aard van die kenbare én van die doel (wetenskapsvorming) bepaal word. Bv. met mikroskopiese ondersoek van harsings word bewussynsprosesse nie ontdek nie en met introspeksie kan mens nie harsingsprosesse ondersoek nie; met 'n wesensanalise van die sedelike vind jy nie geskiedenis van die sedelike nie en met 'n historiese ondersoek van die sedelike vind jy nie wat die wese van die sedelike is nie. Ons moet ook die differensiasie van metodes en hul onderlinge (mekaar komplementerende) verbondenheid eerbiedig. Gewaak moet word teen (wat dikwels voorkom, nl.) die verwerping van aangewese metodes, die gebruik van verkeerde metodes en selfs metodetirannie, waardeur die eenheid en differensiasies van die kenbare wetenskaplik verkrag word.

2. *Arbeidsverdeling. (Isolasie, subordinasie of gelykwaardige samewerking?)*

Die beginsel van interwetenskaplike eenheid en differensiasie stel ons o.a. voor die probleem van arbeidsverdeling. Ook op hierdie vraagstuk werp die onderskeiding van a. die absolute Eenheidsgrond van die wetenskap en sy gledinge, b .die ,formele' eenheid van elk van die onderskeie wetenskappe, c. die samehang van die onderskeie wetenskappe en d. hul eenheid as herstel van verskeurdheid besondere lig. Met dit as agtergrond stel ons die volgende.

a. Waarheid hang saam, vorm 'n eenheid. Wetenskap wil waar wees. Hierdie twee waarhede impliseer die eenheid van die hele wetenskap, die universele verbondenheid van alle wetenskappe.

b. Hiervolgens is isolasie van 'n wetenskap ongeoorloof. Dit blyk ook uit 'n analise van 'n sg. „reine Wissenschaft". Hoe meer 'n wetenskap ,rein', m.a.w. geïsoleerd beoefen word, hoe armer en onvrugbaarder word so 'n wetenskap. „Reine Wissenschaften" konsekwent beoefen verbrokkel die eenheid van die wetenskap. Die beginsel van eenheid en differensiasie van die kenbare asook van die kenne verplig Teologie, Wysbegeerte en die Vakwetenskappe tot saam- en wisselwerking. Die een het vir sy eie taak waarhede van die ander nodig. Dit is wel so dat weens die ver-

skeurdheid van die hele en elke wetenskap die een wetenskap die ander in die verlede op verkeerde wyse beïnvloed het. Maar dit hef nie die eis van 'n juiste beïnvloeding op nie. So is bv. die Vakwetenskappe vir die vorming van hul grondbegrippe op samewerking van die Wysbegeerte en van hul grondideë op samewerking van die Teologie aangewys; is die Wysbegeerte vir die vorming van sy grondideë op samewerking met die Teologie en met sy ondersoek van die radikale verskeidenheid is dit (wat hul grondbegrippe en algemene resultate betref) op samewerking met die Vakwetenskappe aangewys. Vir kosmiese onderskeidings en hul verbondenheid (sowel wat die kenbare as die kenne betref) is Teologie aangewys op samewerking met Wysbegeerte en Vakwetenskappe, want die Teologie besien dit weer in sy direkte verband met die skepping, bestiering en herskepping van God. (Vgl. bl. 244).

c. Tussen God en kosmos bestaan 'n absolute onderskeid en in die kosmos tref ons 'n (saamhangende) radikale verskeidenheid aan. Op grond van hierdie prinsipe van differensiasie kan die wetenskappe hul betrokke velde van ondersoek onderskei. Op grond van hierdie prinsipe van differensiasie is elke wetenskap soewerein in eie kring en mag geen wetenskap 'n ander oorheers of dikteer nie. Hiermee word 'n subordinasie van een wetenskap aan 'n ander verbied. Hiermee staan veroordeel wat so dikwels in die verlede gebeur het, bv. dat die Teologie ander wetenskappe aan hom onderwerp het, dat die Wysbegeerte aan die ander wetenskappe voorgeskryf het en dat die Vakwetenskappe (soos bv. die natuurwetenskappe) diktatoriaal teenoor die ander wetenskappe opgetree het.

d. *Saamvattend* volg uit bostaande dat daar wel 'n same- en wisselwerking tussen wetenskappe behoort te wees, maar dat op grond van die kringsoewereiniteit van elk die samewerking 'n gelykwaardige en vrywillige sal wees, waarby die een van die ander leen wat dit op sy gebied nodig het, maar nie op sy gebied kan verifieer nie, die verifikasie waarvan aan die ander betrokke wetenskap oorgelaat sal word. Dit is egter sinvol en vrugbaar moontlik slegs waar die onderskeie wetenskappe op een en dieselfde beginselgrondslag staan en die wetenskap in sy geheel as eenheid beoefen kan word. Dit beteken in ons geval dat die gelykwaardige same- en wisselwerking van wetenskappe moontlik is slegs as die hele en elke wetenskap „in U lig" beoefen word en elke wetenskap van die staanspoor uit die hele wetenskap in die oog hou, d.w.s. vanuit 'n eenheidsvisie van die wetenskap (vanuit óns bipolêre beginsel van eenheid en differensiasie) sy besondere taak aanpak.

3. *Antitese en/of arbeidsgemeenskap met andersdenkendes?*

Waar die vorige punt in hoofsaak ons aandag gevestig het op eenheid en differensiasie as samehang van verskeidenheid, stel die vraag van antitese en/of arbeidsgemeenskap met andersdenkendes ons voor die

probleem van differensiasie as verskeurdheid van die wetenskap en sy herstel.

a. Vooraf moet gewys word op die verskeurdheid van lewens- en wêreldbeskouwing én wetenskap, van verskeurdheid binne 'n wetenskap en van verskeurdheid tussen wetenskap en wetenskap. Ook ons wetenskapsbeoefening dra kenmerke van hierdie verskeurdheid. Hier wil ek egter net die vraag stel, wat ons te doen staan as resultate van ondersoek binne 'n wetenskap of tussen wetenskappe mekaar weerspreek. Omdat al die kenbare sy oorsprong in God vind en die waarheid homself nie teëspreek nie, asook omdat elke wetenskap soewerein in eie kring is, mag ons nie die een kant van die botsing ten gunste van die ander kant teoreties wegsyfer nie, maar behoort ons beide kante verder te ondersoek en aldus aktief *af te wag* totdat self-kritiek en/of latere ontdekkings ons nuwe lig bied, wat die botsing ophef. Want die botsings is in die reël te wyte óf daaraan dat ons oor te min gegewens beskik óf aan ons foutiewe veronderstelling, vertolkings en verwerkings van die betrokke kenbare. Dit geld ook bv. vir die vandag aktuele botsing tussen biologiese bevindings i.v.m. fossiele-ondersoek en teologiese eksegese van Genesis I en II. Want die openbaring van God in Sy Woord en in Sy werke (i.c. die kosmos) weerspreek mekaar nie. Die betrokke botsing moet in ons mensewerk, in ons wetenskaplike bevindings, geleë wees.

b. Die kernbotsing, resp. fundamentele antitese, in die hele en elke wetenskap is geleë in die fundamentele botsing tussen Christelike geloof en afvallige geloof, d.w.s. tussen 'n beoefening van die wetenskap in die lig van Gods Woord en 'n wetenskapsbeoefening wat Gods Woord prinsipieel ignoreer, resp. verwerp. Behoort ons wat die wetenskap „in U lig" bou ons antiteties teenoor hulle te stel wat dit nie doen nie, of behoort ons ook met hulle saam te werk?

Sommige Calviniste (in Suid-Afrika, Europa en Amerika en wel in onderskeie wetenskappe) bepleit dat ons primêr of uitsluitlik in antitese wetenskap sal beoefen; dat ons ons van andersdenkendes behoort te isoleer behalwe dat ons vanuit ons posisie transsendente kritiek op die bevindings van hulle sal uitoefen; dat ons geen brûe na hul posisie mag bou wat as invalspoorte tot ons vesting sal dien nie; dat ons slegs in eie kring beginselvas ons eie koers sal gaan en selfs soveel moontlik 'n aparte eie en wel soveel moontlik Skriftuurlike terminologie sal vorm en gebruik. Hulle ontken dat daar in die bevindings van andersdenkendes ook waarheidsmomente mag wees. Hierteenoor bepleit ander Calviniste weer 'n arbeidsgemeenskap met andersdenkendes omdat wetenskapsbou 'n gemeenskaplike taak van die mensheid is en daar breë gebiede is waarop vrugbare samewerking moontlik en selfs verpligtend is en omdat sonder samewerking met andersdenkendes ons ons eie taak nie na behore kan vervul nie. Hulle handhaaf dat by andersdenkendes ook waarheidsmo-

mente is, dat ter wille van die samewerking en die eenheid van taak ons met hulle 'n gemeenskaplike terminologie moet vorm en gebruik juis ook om mekaar te verstaan. Hulle meen dat per slot van rekening die antitese net betrekking het op persoonlike vertolkings van die betrokke stand van sake.

Hulle wat antitese ten koste van samewerking begeer, loop gevaar om deur isolasie die eie taak te strem, omdat 'n eie groep alleen nie ten uitvoer kan bring wat slegs in arbeidsgemeenskap met ander moontlik is nie. Hulle sien nie in dat God met Sy algemene genade aan die mensheid ook 'n gemeenskaplike wetenskaplike taak stel en wel op 'n gemeenskaplike veld van ondersoek; en hulle fouteer as hulle meen dat by andersdenkendes geen waarheidsmomente te vinde is nie. Hulle wat samewerking ten koste van antitese begeer, besef nie voldoende dat ook op wetenskaplike gebied die stryd tussen die Ryk van die Lig en die ryk van die duisternis moet uitwoed nie; besef onvoldoende die universele en fundamentele betekenis van die lig van Gods Woord vir wetenskaplike ondersoek en fouteer met hul mening dat die skriflig net 'n vertolking bied en die gebruik daarvan net 'n persoonlike saak is. Hulle loop die gevaar van in sinkretisme te verval, die antitese te verdoesel en aan hul geloof en eie beginsel ontrou te word. Mens mag ook op wetenskaplike gebied aan die een kant nie die roeping van die Christen en die betekenis van die lig van Gods Woord so eensydig stel dat van 'n gemeenskaplike roeping in 'n gemeenskaplike wêreld niks tereg kom nie, en aan die ander kant ook nie die gemeenskaplike roeping in 'n gemeenskaplike wêreld so oorspan dat die Christelike roeping en die bevrugting deur die lig van Gods Woord skade ly nie.

Ons mag ook op wetenskaplike gebied die antitese nooit prysgee nie; ons moet wetenskap „in U lig" bou en ten volle aan die stryd tussen die twee ryke deelneem. In isolement (wat geen isolasie beteken nie) lê in eie wetenskaplike arbeid ook óns krag. Maar sonder dit alles prys te gee, moet ons ook erken dat God ook op wetenskaplike gebied aan die mensheid 'n gemeenskaplike taak gegee het en dat wetenskapsbou ook samewerking met andersdenkendes vereis. Ook in samewerking met andersdenkendes het ons ons Christelike roeping en ons moet ons Christelike roeping ook in samewerking vervul. Met samewerking moet ons ook die antitese bewaar en in antitese ook samewerking betrag. Sodoende eien ons ons waarheidsmomente toe deur andersdenkendes gevind en getuig ons teenoor andersdenkendes van ons beginsels. Antitese en samewerking is beide nodig. Maar ons sal hierin telkens weer positief en konstruktief moet aantoon dat vanuit ons beginsels ons die betrokke probleme beter kan oplos en beter verklarings kan gee as andersdenkendes vanuit hulle beginsels.

4. *Nét reformasie in die wetenskap?*

Die eis van reformasie geld nie net vir kerk en teologie nie, maar vir alle lewensterreine, en nie net vir die tydperk van die reformatore nie, maar vir alle tye.

Dat Calviniste telkens weer — en ook op wetenskaplike gebied — die eis van reformasie voorop stel, aldus eis dat ons wetenskapsbeoefening in die éérste plek reformatories moet wees, is m.i. nie net te eng nie, maar stel ons (ook wetenskaplike) roeping skeef, hoe noodsaaklik die eis van reformasie in eie kring (en vir ander) ook al vir die herstel van verskeurdheid mag wees. Want deur reformasie voorop te stel kom ons altyd agterna. Die eerste taak van die Calvinisme — juis ook op wetenskaplike gebied — is (o.a. volgens Genesis I vers 26, die kultuurgebod), ,formatories'. Ons behoort .formatories' die leiding te neem en te gee, want met ons geloof in Gods Woord is ons soveel meer vergun as ander. Ons tweede taak is reformatories, omdat die mens in sonde geval het en die wêreld van kwaad deurtrek is; en in hierdie geval is reformasie in eie kring (wo. wetenskaplike selfkritiek) die eerste eis.

Tog getuig die geskiedenis — ook die geskiedenis van die wetenskappe — daarvan dat wetenskaplikes in die lyn van Kain gewoonlik die leiding neem en die eerste, resp. meeste, presteer. Dit is 'n oordeel oor ons gebrek aan Christelike ,formatoriese' roepingsbewustheid en roepingskrag.

D. *Samevatting en omvattende perspektief.*

Van watter kant ons ook die hele, resp. elke, wetenskap benader en watter vraagstuk ons i.v.m. die wetenskap in al sy geledinge ook onder oë mag sien, telkens en orals blyk die fundamentele betekenis van die bipolêre beginsel van eenheid en differensiasie (ook in sy onderskeie fundamentele betekenisse) vir die beoefening van die wetenskap. Dat ons in ons wetenskapsbeoefening ons telkens weer hieroor moet besin en moet verantwoord, is dan ook wel 'n eerste plig. As ons ons roeping egter in omvattende perspektief stel, dan blyk dit dat hierdie bipolêre beginsel vir ons hele lewe, vir alle lewensterreine en vir al ons doen en late geld, dat dit 'n fundamentele en universele beginsel vir die hele roeping van die mens is. Binne hierdie alomvattende roeping het die roeping tot wetenskapsbou sy besondere plek en taak. Dus ook vir die verhouding van ons wetenskaplike roeping tot ons hele roeping geld hierdie beginsel. Wetenskap en die res van ons lewe mag nie geïsoleer word nie, en al het wetenskap sy eie roeping, sal dit in volle diens van al die ander kringe moet staan en het ook die ander besondere roepings hul verpligtings teenoor die wetenskap. Dit alles geld in die lig van die openbaring van God en tot Sy eer en verheerliking.

Ons insig in die beginsel van eenheid en differensiasie op die gebied van die wetenskap mag met die voortgang van die geskiedenis van die

wetenskap gewysig, verbreed en verdiep word, sy leidende invloed op die vorming van wetenskap in al sy geledinge sal altyd bly geld; en in hierdie gelding het die lig van Gods Woord op ons kosmiese gebeure die ereplek. Want ook vir die beoefening van die wetenskap geld in die eerste plek dat alles uit, deur en tot God is. Uit God, want ook die wetenskap vind sy laaste en diepste oorsprong in God. Deur God, want ook die vorming van wetenskap staan onder die misterie van die leiding van God in die geskiedenis. Tot God, want ook die wetenskap sal Hom eer en verheerlik. Hierin is die besondere roeping van ons Universiteit geleë, wat as sy roeping bely om die hele en elke wetenskap „in U lig" te beoefen.

P.U. vir C.H.O. H. G. Stoker.